

Големи месојади во Динаридите: Управување, мониторинг, закани и конфликти

**Воспоставување на транснационална платформа за
размена на информации
за управување со големите месојади
во Динарскиот регион
– технички извештај –**

**Katrina Marsden
Andrea Solić
Djuro Huber
Christiane Röttger
Iven Froese
Julia Schmidt**

Насловна слика: Кафеава мечка во Динарскиот регион (© Ѓ. Хубер).

Автори:

Katrina Marsden
Christiane Röttger
Iven Froese
Julia Schmidt

adelphi research gemeinnützige GmbH
Alt-Moabit 91, 10559 Берлин Е-пошта:
Е-пошта: marsden@adelphi.de
roettger@adelphi.de
froese@adelphi.de
schmidt@adelphi.de

Andrea Solić
Prof. Djuro Huber

Carnivora Magna,
Ул. Славка Колара 45/Б, 10410, Велика Горица, Хрватска
Е-пошта: andrea4nature@gmail.com
djuro.huber@gmail.com

Надзор:

Katharina Steyer

Германска федерална агенција за зачувување на природата (BfN)
Оддел II 1.1: Зачувување на дивите животни
Konstantinstraße 110, 53179 Бон, Германија
Е-пошта: Katharina.Steyer@bfm.de

Соња Ото

Германска агенција за животна средина (UBA)
Оддел I 1.2 Меѓународни стратегии за одржливост, трансфер на
политики и знаења;
Програма за советодавна помош на единицата за проектни услуги
(AAP)
Wörlitzer Platz 1, 06844 Dessau-Roßlau, Германија
Е-пошта: Sonja.Otto@uba.de

Овој проект е финансиран од Советодавната програма за помош на германското федерално министерство (AAP) за заштита на животната средина во земјите од Централна и Источна Европа, Кавказ и Централна Азија и други земји соседни на Европската Унија. Надгледуван е од Федералната агенција за заштита на природата (Bundesamt für Naturschutz - BfN) и Германската агенција за животна средина (Umweltbundesamt - UBA).

Ова е превод на издадената публикација: Large Carnivores in the Dinarides: Management, Monitoring, Threats and Conflicts <https://www.bfn.de/sites/default/files/2022-02/Skript617.pdf>

Издавач: Федерална агенција за заштита на природата (BfN)
Германска Федерална агенција за зачувување на природата
Konstantinstraße 110
53179 Бон, Германија
URL: <http://www.bfn.de>

Издавачот не презема гаранција за точноста, деталите и комплетноста на изјавите и ставовите во овој извештај, и не гарантира почитување на приватните права на трети лица. Ставовите изразени во оваа публикација се ставови на авторите и не значи дека нужно ги претставуваат ставовите на издавачот.

Оваа серија е дистрибуирана според условите на лиценцата на Creative Commons License Attribution - NoDerivatives 4.0 International (CC BY - ND 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>).

ISBN 978-3-89624-378-2

DOI 10.19217/skr617

Бон, Германија 2021

Содржина

Содржина.....	5
Листа на слики	6
Листа на табели	7
Резиме.....	8
1 Заднина.....	9
1.1 Цели и планирани акции	10
1.2 Цел на извештајот	10
2 Вовед во регионот.....	11
2.1 Големи месојади на Динаридите	11
2.2 Институционална рамка и двигател на членството во ЕУ	13
2.3 Учење од искуствата на ЕУ за соживот со големите месојади	17
3 Метод на собирање информации	21
4 Резултати.....	22
4.1 Статус на популацијата	22
4.2 Законодавство и ловечки статус	23
4.3 Мониторинг.....	24
4.4 Планови за управување	25
4.5 Главни закани за популациите на големи месојади	27
4.6 Закани и конфликти.....	30
4.7 Заштита и компензација на добитокот	30
4.8 Постоечки прекугранични иницијативи	32
5 Дискусија, следни чекори и изгледи	36

Листа на слики

Слика 1: Распространетост на мечки низ Динаридите (2012–16). Присуството е мапирано на предел од 10x10 km ETRS89 LAEA Europe мрежна скала (Kaczensky et al. 2021).....	11
Слика 2: Распространетост на волци низ Динаридите (2012-16).....	12
Слика 3: Распространетост на рисови низ Динаридите (2012-16). Сината боја претставува постојано присуство, а тиркизната спорадично присуство.....	12
Слика 4: Мерки за заштита на добиток (ограда и куче, Слика Ирена Кавчич).....	18
Слика 5. Тимови за интервенција со мечки има во одредени земји на ЕУ, вклучително и Хрватска (Фотографија: Ѓуро Хубер).	19
Слика 6. Член на интервентниот тим ја ослободува мечката од стапицата на ловокрадецот (Фотографија: Јосп Кусак).	29
Слика 7: Чување на добиток (Фотографија: Ѓуро Хубер).	31

Листа на табели

Табела 1: Статус за членство во ЕУ.....	14
Табела 2: Статус и тренд на популацијата	22
Табела 3: Лов низ Динаридите.....	23
Табела 4: Мониторинг низ Динаридите.....	24
Табела 5: Планови за управување во Динаридите.....	26
Табела 6: Главни закани.	27
Табела 7: Конфликти поврзани со присуство на ГМ.....	30
Табела 8: Компензација и заштита.....	31
Табела 9: Проекти и програми во регионот.....	33
Табела 10: Иницијативи во регионот.....	35
Табела 11: Следни чекори за темите на платформата.	36

Резиме

Динарскиот регион е еден од најбогатите европски региони во поглед на биолошката разновидност во Европа. Претставува исто така дом на три видови големи месојади – мечка, волк и рис (балкански и евроазиатски рис), заеднички меѓу земјите кои се и не се членки на ЕУ.

Со оглед на широката распространетост на овие видови, пожелна е транснационална координација за нивно управување, со цел да се овозможи долгорочна основа за нивно зачувување. До денес, постојат само неколку прекугранични иницијативи на темата на проектот меѓу засегнатите влади.

Поради оваа причина, проектот за Советодавна помош има за цел да воспостави транснационална платформа за размена на информации за управување со големи месојади со претставници од осум земји во Динарскиот регион: Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Косово*¹, Црна Гора, Северна Македонија, Србија и Словенија. Во текот на неколку состаноци на платформата, националните администрации ќе работат заедно со други релевантни претставници од земјоделството, науката, ловот и зачувувањето на природата на заеднички развој на водечките принципи за идна соработка. Секретаријатот на платформата ќе обезбеди непристрасно управување со проектните активности.

Овој заднински извештај ја проценува ситуацијата во врска со моменталниот статус на големите месојади, нивното управување и следење, заканите и конфликтите во Динарскиот регион. Дава преглед на ситуацијата во секоја земја и ја споредува со претходните проценки.

¹ Сите наведувања за Косово* во овој документ, без разлика дали станува збор за територијата, институциите или населението, ќе се подразбираат во овој текст дека не се во спротивност со позициите за статусот и се во согласност со Резолуцијата 1244/1999 и Мислењето на МСП за прогласувањето на независност на Косово.

1 Заднина

Динарскиот регион е еден од најбогатите европски региони во поглед на биолошката разновидност во Европа и дом на три видови големи месојади: мечка, волк и рис. Со оглед на широката распространетост на овие видови, пожелна е транснационална координација за нивно управување, со цел да се овозможи долгорочна основа за нивно зачувување. До денес, во регионот постојат неколку прекугранични иницијативи за управување со големите месојади, меѓутоа, јасно е дека постои големо барање за поактивно вклучување во оваа тема.

Во 2018 година, Платформата на ЕУ за соживот меѓу луѓето и големите месојади² - групација на организации кои застапуваат различни интереси кои се занимаваат со зачувување и управување со големи месојади - заеднички организираше работилница со своите партнери во Будва, Црна Гора³. На крајот од работилницата, учесниците се согласија на заедничка изјава⁴ во која се повикува на воспоставување на транснационална платформа за размена на информации за управување со големите месојади во Динаридите (Поле 1). Тие, исто така, ги наведоа и главните цели за размена на информации за големите месојади. Ова се надоврзува на долгогодишната работа на експертите во регионот за воспоставување транснационална размена/дијалог. Тоа јасно го покажува интересот на државните претставници, научниците, невладините организации и другите засегнати страни за партиципативен пристап меѓу земјите.

Поле 1: Договорот од Будва

Учесниците ги идентификуваа следните цели како приоритет за првите дискусии на платформата:

1. Координација и размена на информации за практиките, политиките и пристапите на управување низ целиот регион, вклучително и националните и регионалните планови за управување, со цел да се постигнат целите на ниво на популациите;
2. Поддршка за меѓународно вмрежување и размена на искуства помеѓу клучните засегнати страни и власта;
3. Градење на капацитети за задачи за управување кои се однесуваат на големите месојади;
4. Зголемена прекугранична соработка за мониторинг како што се стандардизирани методи и протоколи;
5. Воспоставување на дополнителни прекугранични проекти за поддршка на горенаведеното;
6. Собирање средства и изнаоѓање конкретни извори на финансии за поддршка на активностите и конкретните активности потребни за идната платформа.

За ова да биде успешно, ќе бидат потребни неутрално посредување и човечки и финансиски капацитети за поддршка на воспоставувањето на платформата и во поставувањето водечки принципи за идна соработка. Со цел да се реализираат овие цели, учесниците ги покануваат и охрабруваат управните органи во Албанија, Бугарија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Северна Македонија, Грција, Косово*, Црна Гора, Србија и Словенија да се надоврзат на заклучоците

² Веб-локација на Европската комисија: Платформа на ЕУ за соживот меѓу луѓето и големите месојади: http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm

³ Веб-локација на Европската комисија: Платформа на ЕУ за соживот меѓу луѓето и големите месојади: потстраница со настани http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/events_sub_workshop_Budva.htm

⁴ Веб-локација на Европската комисија: Декларацијата од Будва: http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/181106Budva_LCP_Workshop%20statement-EN.pdf

донесени на оваа работилница и, следејќи го моделот на платформата на ЕУ, да се размисли за воспоставување регионална платформа за размена на информации за големите месојади, со цел да се унапредување на соработката.

1.1 Цели и планирани акции

Проектот беше воспоставен со главна цел да обезбеди човечки и финансиски капацитет за воспоставување транснационална платформа за размена на информации и поставување водечки принципи за идна соработка заедно со националните администрации во регионот (Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Косово*, Црна Гора, Северна Македонија, Србија, Словенија).

Беа преземени чекори за да се помогне во воспоставувањето процеси на управување и размена на информации со цел:

- Подобрување на разбирањето на целите и практиките на политиката на ЕУ во врска со управувањето со големите месојади и подобро транспонирање на правото на ЕУ за животната средина;
- Зголемување на капацитетот на управните органи да започнат да развиваат процеси на прекугранично управување и следење поврзани со големите популации на месојади;
- Зголемување на капацитетот на засегнатите страни од релевантните сектори да се вклучат во вакви активности со цел да се намали конфликтот поврзан со големото присуство на месојади.

Проектот може да се гледа како почетна основа за спроведување на овие активности. Работата финансирана од германското Сојузно министерство за животна средина (BMU) преку Германската програма за советодавна помош (Beratungshilfeprogramm)⁵ се планира во текот на една година и ќе биде потребно дополнително финансирање за нејзиното долгорочно продолжување. Проектот е управуван од Adelphi, германски институт за истражување на еколошката политика и консултантска компанија во соработка со Carnivora Magna - Институт за истражување, конзервација и управување со големи месојади, хрватска невладина организација. Adelphi, исто така, раководи со Секретаријатот на Платформата на ЕУ за соживот меѓу луѓето и големите месојади⁶. Членовите на Carnivora Magna се специјалисти за управување со големи месојади во регионот.

1.2 Цел на извештајот

Извештајот има за цел да обезбеди основни информации за поддршка при воспоставувањето на платформата. Конкретно, претставува преглед на моменталната ситуација во однос на управувањето со големите месојади во регионот и споредба помеѓу пристапите на различни земји. Ова треба да помогне да се идентификуваат главните теми за работата на платформата и потенцијалот за заеднички пристапи за управување со големите месојади во Динаридите.

⁵ Веб-локација на UBA: Beratungshilfeprogramme: <https://www.umweltbundesamt.de/en/topics/sustainability-strategies-international/cooperation-eecca-centraleastern-european-states/federal-environment-ministrys-advisory-assistance>

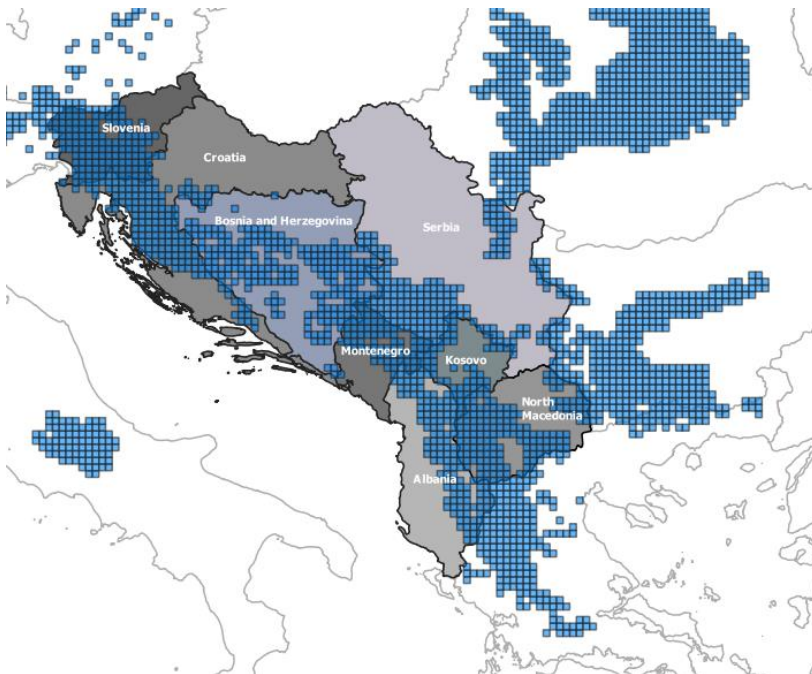
⁶ Веб-локација на Европската комисија: Платформа на ЕУ за соживот меѓу луѓето и големите месојади: http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/coexistence_platform.htm

2 Вовед во регионот

2.1 Големи месојади на Динаридите

Динаридите се планински венец кој се протега покрај Јадранското Море и е поврзан со планинскиот масив Пинд на југоисточниот дел на Балканот. Благодарение на нивната местоположба која е разделена помеѓу неколку биогеографски региони (медитерански, алпски и континентален) и нивните карактеристични еколошки, климатски и геоморфолошки услови, тие се област со една од најголемата биолошка разновидност во Европа.

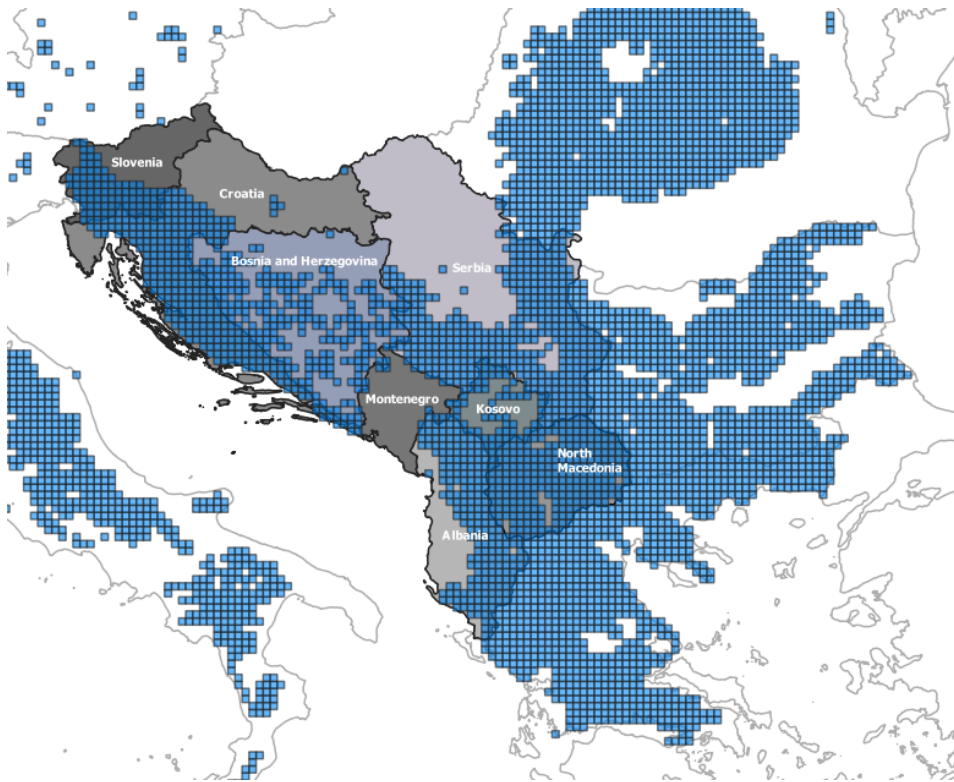
Големите месојади (во понатамошниот текст ГМ) припаѓаат во групата на харизматични и карактеристични видови на животни во областа. Во регионот се присутни три видови: кафеава мечка (*Ursus arctos*), сив волк (*Canis lupus*) и евроазиски рис (*Lynx lynx*) вклучувајќи ги и неговите ретки подвидови (*Lynx lynx balcanicus*). Регионот ги вклучува следните земји кои се опфатени во овој проект: Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Косово*, Црна Гора, Северна Македонија, Србија и Словенија. Сите имаат популации на ГМ, но ниту една не е доволно голема за да формира своја одржлива популација. Според најновите проценки на регионалната Црвена листа на Светската унија за заштита на природата (IUCN) (2012–2016), постојат приближно 4000 волци (динарско-балканска популација), околу 4000 мечки (динарско-пиндска популација), 120-130 рис (динарска популација на рис) и само 50 единки од балканскиот рис (најмалата и најзагрозена домородна потпопулација на евроазискиот рис)⁷. Популациите на ГМ не ги следат границите на државите (види слика 1–3).

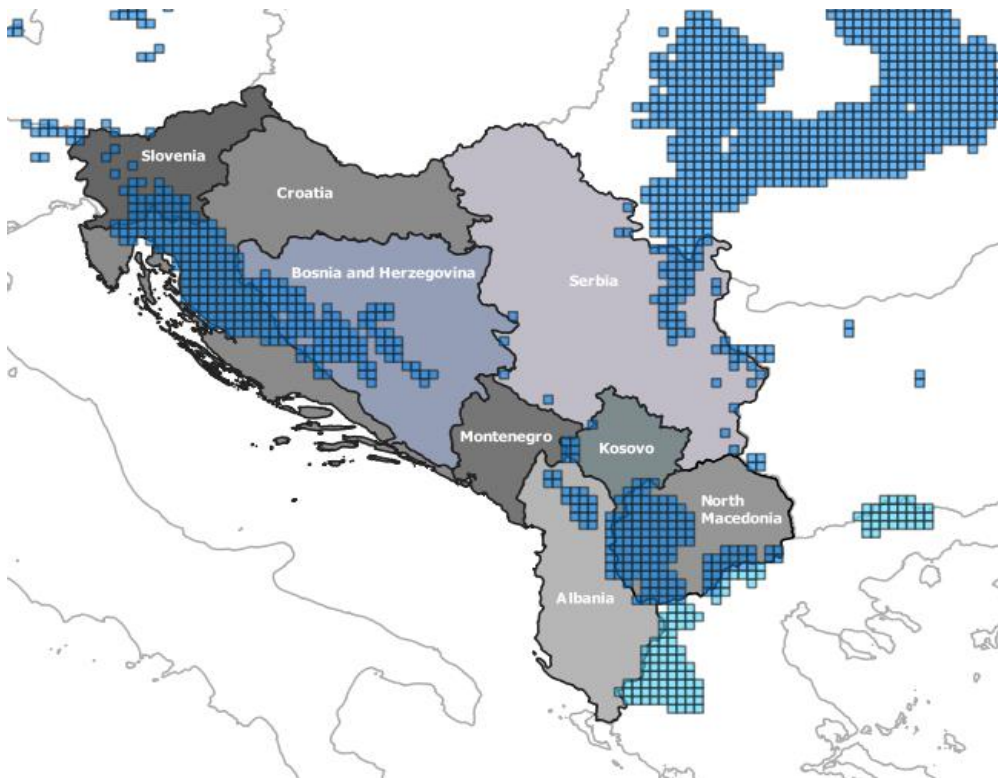
Слика 1: Распространетост на мечки низ Динаридите (2012–16). Присуството е мапирано на предел од 10x10 km ETRS89 LAEA Europe мрежна скала (Kaczensky et al. 2021)⁸.

⁷ Веб-локација на Иницијативата за големи месојади за Европа (LCIE). Специјалистичка група за видови на животни на IUCN: <https://www.lcie.org/large-carnivores>

⁸ Kaczensky, Petra et al. (2021), Distribution of large carnivores in Europe 2012 - 2016: Distribution maps for Brown bear, Eurasian lynx, Grey wolf, and Wolverine, Dryad, Dataset, <https://doi.org/10.5061/dryad.pc866t1p3>

Слика 2: Распространетост на волци низ Динаридите (2012-16)⁸.

Слика 3: Распространетост на рисови низ Динаридите (2012-16)⁸. Сината боја претставува постојано присуство, а тиркизната спорадично присуство.

Покрај осумте земји погоре, гореспоменатата популација на волци се движи и во Грција и Бугарија, додека популацијата на мечки стигнува до Грција. Иако не се официјални партнери во проектот, Грција и Бугарија ќе бидат поканети да учествуваат на состаноците и да се вклучат во процесите на платформата каде што е тоа возможно.

Како и во Западна Европа, популацијата на ГМ беше директно прогонувано до средината на дваесеттиот век во голем дел од Динаридите. Меѓутоа, во случајот со Динаридите, популациите на мечките и волците никогаш не изумреле. Популацијата на мечки го достигна најниското ниво по Втората светска војна и дополнително страдеше во некои земји за време на конфликтот што доведе до распад на Југославија во првата половина на 1990-тите.

Сепак, популацијата забележа одредено закрепнување во последниве години. Во многу земји, волците биле ловени со награда и прогонувани како вид на штетници. Само неодамна им беше овозможена заштита во дел од регионот. Фактот дека тие воопшто преживеале е најмногу благодарение на нивната сопствена приспособливост, репродуктивен потенцијал и изобилството на соодветни живеалишта и плен во голем дел од регионот.

Динарскиот рис беше доведен до истребување во првите години на 20. век. Мала преостаната популација, денешниот посебен подвид познат како балкански рис преживеа, но сè уште се смета за критично загрозен. Има значително намалена популација и распространетост заради што се прават интензивни напори за да се спаси оваа изолирана популација. На западниот дел од регионот, каде што изумирањето беше целосно, програмата за повторно воведување која започна во 1973 година донесе единки од словачката популација. По првичниот раст, популацијата се намали и остана ниско до последните години кога беа направени дополнителни напори за зголемување на генетската разновидност на малата популација.

2.2 Институционална рамка и двигател на членството во ЕУ

Инволвираните земји немаат сеопфатна правна рамка во која може да организираат прекугранично управување со природата. Тие вклучуваат мешавина од земји членки на ЕУ и земји кои не се членки на ЕУ. Не постои Динарско-балканска конвенција која го следи примерот на Алпската или Карпатската конвенција. Прекуграничните иницијативи од големи размери останаа предизвикувачки по југословенските војни во 1990-тите. Дури и во самите поединечни земји, особено во Босна и Херцеговина, може да се разликуваат пристапите за управување со ГМ во различните региони.

Сите вклучени земји се или веќе членки на ЕУ, земји кои пристапуваат или потенцијални кандидати. Затоа, исчекувањето за членство во ЕУ обезбедува важна заедничка рамка во областа.

За да станат членки, земјите мора да покажат дека ги почитуваат Копенхашките критериуми кои се однесуваат на стабилни институции, на човековите права и законодавството⁹. Во случајот со земјите од Западен Балкан, „Процесот за стабилизација и асоцијација“ постави дополнителни услови за членство кои најмногу се однесуваат на регионалната соработка и добрососедските односи. Затоа,

⁹ Европски совет (1993) Копенхашки критериуми: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/conditions-membership_en

прекуграничната соработка е од големо значење.

Договорните односи меѓу кандидатите и ЕУ се во форма на договори за стабилизација и асоцијација (SAAs). Тековниот статус на дискусиите е сумиран во Табела 1.

Табела 1: Статус за членство во ЕУ.

Држава	Статус за членство во ЕУ	Дополнителни информации
Албанија	Земја кандидат (преговорите сè уште не се започнати)	Аплицираше за членство во ЕУ во април 2009 година Кандидатски статус во јуни 2014 година Комисијата препорача отворање преговори во 2016 година - Советот се согласи во март 2020 година Комисиска рамка од јули 2020 година
Босна и Херцеговина	Потенцијален кандидат	Аплицираше за членство во ЕУ во февруари 2016 година Мислење на Комисијата со 14 приоритети од мај 2019 година Еден приоритет е правилното функционирање на Парламентарниот комитет за стабилизација и асоцијација (SAPC), како и парламентарната димензија на ДСП - усвоена од Парламентот на Босна и Херцеговина во јуни 2021 година
Хрватска	Земја членка на ЕУ	Се приклучи во ЕУ на 1 јули 2013 година
Косово*	Потенцијален кандидат	Еднострано ја прогласи својата независност од Србија во февруари 2008 година Пет земји членки на ЕУ (Кипар, Грција, Романија, Словачка и Шпанија) и две земји во регионот (Србија и Босна и Херцеговина) не ја признаат независноста на Косово*. ДСП стапи во сила на 1 април 2016 година Членството е поврзано со успехот или неуспехот на дијалогот на високо ниво од посредувањето на ЕУ меѓу Косово* и Србија
Црна Гора	Земја кандидат (во преговори, можен влез во 2025 година)	Аплицираше за членство во ЕУ во декември 2008 година Кандидатски статус во декември 2010 година Пристапните преговори беа отворени во јуни 2012 година Сите 33 прегледани преговарачки поглавја се отворени, само 3 привремено затворени
Северна Македонија	Земја кандидат (преговорите сè уште не се започнати)	Аплицираше за членство во ЕУ во март 2004 година Доделен статус на кандидат за ЕУ во декември 2005 година Пристапните преговори отежнати поради спорот со Грција за името „Македонија“. Решен преку „Преспански договор“ во сила од февруари 2019 година Советот одлучи да ги отвори пристапните преговори во март 2020 година Комисијата ја претстави нацрт-преговарачката рамка во јули 2020 година
Србија	Земја кандидат (во преговори, можен влез во 2025 година)	Аплицираше за членство во ЕУ во декември 2009 година Кандидатски статус во март 2012 година Преговорите за пристапување официјално беа отворени во јануари 2014 година Првите две поглавја, вклучително и она за нормализирање на односите со Косово*, отворени во декември 2015 година До денес, 18 од 35 преговарачки поглавја се отворени, од кои две се привремено затворени Членството е поврзано со успехот или неуспехот на дијалогот на високо ниво од посредувањето на ЕУ меѓу Косово* и Србија
Словенија	Земја членка на ЕУ	Се приклучи во ЕУ на 1 мај 2004 година

Како дел од процесот на пристапување, земјите треба да ја покажат својата способност да се усогласат со законодавството на ЕУ (acquis communautaire) со транспонирање на релевантните директиви и регулативи во националното законодавство. Преговорите за пристапување се водат околу 35 поглавја¹⁰ кои го покриваат законодавството на ЕУ (acquis). Поглавјето 27 ја опфаќа животната средина, вклучително и заштитата на видовите според Директивата за живеалишта и воспоставувањето на мрежа на заштитени подрачја Натура 2000.

ЕУ обезбедува финансиска помош за воспоставување на оваа рамка. Затоа, ЕУ рамката останува многу релевантна, без разлика на фазата на пристапување, а разбирањето и имплементацијата на правното законодавство за животната средина е заеднички предизвик со кој се соочуваат сите земји.

Поле 1: Директива на ЕУ за живеалишта

Директивата за живеалишта од 1992 година (Европски совет 1992 година), ја имплементира Бернската конвенција (види Поле 3) во Европската унија (ЕУ), додавајќи посилни механизми за спроведување и известување.

Клучниот концепт на Директивата е дека сите наведени видови и живеалишта мора да се одржуваат или да се вратат во поволен статус на зачувување (ПСЗ). Видовите на активности потребни и/или дозволени за да се постигне ПСЗ варираат во зависност од видот или живеалиштето. Во Анекс II се наведени видовите за кои е потребно назначување на посебни области за зачувување (ПОЗ) за да стигнат до ПСЗ, Анекс IV ги наведува строго заштитените видови (забрането е намерно заловување, убивање или вознемирување на овие видови или нивните засолништа/живеалишта), а во Анекс V се наведени видовите кои можат да се експлоатираат, но само ако тоа е компатибилно со нивно одржување во ПСЗ.

Мечката, волкот и рисот се заштитени според Анекс II за повеќето земји на ЕУ, вклучувајќи ги Хрватска и Словенија (со приоритетни видови мечки и волци). Мечката е заштитена според Анекс IV во сите земји на ЕУ, а волкот и рисот во повеќето земји на ЕУ, вклучувајќи ги Словенија и Хрватска.

Строгата заштита според Анекс IV не го исклучува целосното отстранување на поединци од популацијата. Дерогацијата според член 16, дозволува усмртување под одредени околности (на пример, за заштита на друга фауна и флора или за спречување на сериозни штети на пр. на посевите или добитокот или за јавна безбедност). Словенија и Хрватска ја користат дерогацијата во управувањето со мечката и волкот.

Првиот водечки документ за строга заштита на животинските видови од интерес на Заедницата според Директивата за живеалишта беше објавен во 2007 година. Неговата цел беше да обезбеди подобро разбирање на одредбит е за заштита на видовите и на специфичните употребени термини. Во октомври 2021 година, беше издаден ревидиран водечки документ за строга заштита на животинските видови од интерес на Заедницата според Директивата за живеалишта¹¹. Овој документ се фокусира на обврските што произлегуваат од

¹⁰ Веб-локација на Европската комисија: Соседство и политика за проширување: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/conditions-membership/chapters-acquis_en

¹¹ Веб-локација на Европската комисија: Директива на ЕУ за живеалишта [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=PI_COM:C\(2021\)7301](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=PI_COM:C(2021)7301)

членовите 12 и 16 од Директивата за живеалишта. Тие воспоставуваат систем на строга заштита за животинските видови наведени во Анекс IV (а) на Директивата, истовремено дозволувајќи отстапување од овие одредби под дефинирани услови. Документот главно се заснова на релевантните пресуди на Судот на правдата на Европската унија (СПЕУ) и примери на системи за заштита на видовите кои се поставени во различни земји членки. Анекс III дава пример, во случајот со волкот, за тоа како може да се примени водечкиот документ.

Меѓународни конвенции

Сите вклучени земји се исто така потписници на две меѓународни конвенции кои поставуваат одредени правила во врска со заштитата на ГМ, Бернската конвенција и CITES. Повеќе информации за меѓународната правна рамка се вклучени во Поле 3.

Поле 3: Бернска конвенција и CITES

Конвенцијата од 1979 година за зачувување на европскиот див свет и природните живеалишта (**Бернската конвенција**)¹² е обврзувачки меѓународен правен инструмент, кој го опфаќа европскиот континент и делови од Африка, во кој се наведени живеалиштата и видовите што треба да бидат заштитени од потписниците на конвенцијата. Видовите вклучени во Анекс II се строго заштитени (забрането е намерно фаќање, убивање или вознемирување на овие видови или нивното засолниште/живеалиште). Видовите вклучени во Анекс III се заштитени (тие може да се ловат, но ловот треба да се регулира за да се чува популацијата надвор од опасност, на пр. со мерки како што се затворени сезони на лов и привремени или локални забрани за да се овозможи обновување на популацијата). Мечката и волкот се строго заштитени според Анекс II од Бернската конвенција. Рисот е под Анекс III, но под-видот на балканскиот рис е Анекс II. Потписниците би можеле да направат резерва да не сметаат дека одредени видови се заштитени со конвенцијата. Северна Македонија има вложено резерва во Анекс II за волкот. Словенија за мечката и волкот, иако бидејќи тие спаѓаат во Анекс IV од Директивата за живеалишта, ова во пракса има мало значење. Косово* не е потписник на Конвенцијата.

CITES¹³ - Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (Конвенција за меѓународна трговија со загрозувани видови на дива фауна и флора) стапи во сила во 1975 година. Конвенцијата ја регулира употребата и трговијата со загрозувани видови на глобално ниво. За ГМ, CITES е особено релевантен за лов на трофеи бидејќи ги контролира дозволите за отстранување на ловените животни од земјата во која се убиени. CITES вклучува списоци на видови под три анекси во зависност од тоа дали не е дозволена трговија (анекс 1), трговијата е строго контролирана со дозвола (анекс 2) или трговијата се контролира со дозвола, но под поширок опсег на околности (анекс 3). Волкот, мечката и рисот се вклучени во анекс 2 за европските земји.

¹² Совет на Европа (1979) Договор бр.104 Бернска конвенција, Конвенција за зачувување на европскиот див свет и природните живеалишта: <https://www.coe.int/en/web/bern-convention>

¹³ CITES (1973 година) - Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (Конвенција за меѓународна трговија со загрозувани видови на дива фауна и флора) <https://cites.org/eng>

Потписниците можат да достават резерва дека не сметаат дека одредени видови треба да се заштитени со конвенцијата. Северна Македонија има доставено резерва за волкот од 2000 година. Косово* не е потписник на Конвенцијата.

Обемот на пристапи кои се практикуваат во различни земји за имплементација на горенаведените директиви и договори резултираа со спој од различни пристапи за управување со ГМ низ Динаридите, како што е дополнително опишано во резултатите и дискусијата.

2.3 Учење од искуствата на ЕУ за соживот со големите месојади

ГМ се потенцијално конфликтни видови низ целото подрачје на распространетост. Како харизматични видови, тие можат да донесат придобивки, како што се привлекување туристи (вклучувајќи ловци во некои земји), како и на нивната улога во управувањето со екосистемот (еколошки услуги, како и социо-економски и културни услуги)¹⁴. Сепак, нивното присуство е поврзано со трошоците што паѓаат на мали, многу специфични сектори од општеството. Биолошките потреби на ГМ значат дека тие најверојатно ќе дојдат во конфликт со руралното население, особено со сточарите, пчеларите, земјоделците и потенцијалните ловци. Општеството направи избор преку заштита на ГМ за да го поттикне нивното зачувување и, исто така, нивното враќање во одредени области каде што изумреле.

Затоа, постои одговорност за **управување и координирање** на зачувувањето на ГМ заедно со засегнатите страни, обично преку **координиран план за управување**, развиен заедно со засегнатите страни. Ова може да се направи само кога ќе се воспостави точен и веродостоен **мониторинг на популациите и влијанијата на ГМ**, како што е нападите на домашни животни.

Надоместокот за штетите предизвикани од ГМ и **финансиската поддршка за мерките за заштита** се сметаат како еден од првите чекори за намалување на конфликтот во соживотот меѓу луѓето и големите месојади. Повеќето земји на ЕУ постепено се придвижуваат кон систем каде што плаќаат за компензација за штетата настаната со добитокот, кошниците со пчели или земјоделството преку државни средства и за воспоставување превентивни мерки (огради, кучиња чувари на добиток, овчарство, види Слика 4) преку државни фондови или Европскиот земјоделски фонд за рурален развој, EAFRD (столбот за рурален развој на Заедничката земјоделска политика)¹⁵. Ова најверојатно ќе продолжи во рамките на новата заедничка земјоделска политика - ЗЗП (од 2023 година) со додавање на потенцијално финансирање преку еко-шемите (директни плаќања)¹⁶. Јасно е дека мерките за компензација и превенција се пожелни за да бидат праведни кон земјоделците, сепак, таквите шеми мора да бидат дизајнирани и да се применуваат внимателно, за да се

¹⁴ Tišma, S., Jelinić, D.A., Tolić, I., Solić, A. i Malić Limari, S. (2021). Tko se boji vuka još? Socio-ekonomski i kulturološki učinci obitavanja vuka u Hrvatskoj. Socijalna ekologija, 30 (1), 117-130. <https://doi.org/10.17234/SocEkol.30.1.6> (Socijalna ekologija: списание за еколошки дебати и социолошки истражувања = Socijalna ekologija: Zeitschrift für Umweltgedanken und soziologische Forschung, Vol. 30 No. 1, 2021

¹⁵ Marsden, K and T. Hovardas EU Rural Development Policy and the management of conflictual species: The case of large carnivores in: Biological Conservation 243: DOI: 10.1016/j.biocon.2020.108464

¹⁶ Брифинг белешка од платформата за ГМ на ЕУ: Реформа на Заедничката земјоделска политика (ЗЗП) и мерки за соживот со големите месојади: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/EU_Platform_CAP_and_large_carnivores_July21.pdf

избегне зголемување на конфликтот¹⁷.

Слика 4: Мерки за заштита на добиток (ограда и куче, Слика Ирена Кавчич).

¹⁷ Boitani, L., Ciucci, P., и Raganella-Pelliccioni, E. (2010). Ex-post compensation payments for wolf predation on livestock in Italy: a tool for conservation? *Wildlife Research* 37: 722-730:
https://www.kora.ch/malme/05_library/5_1_publications/B/Boitani_et_al_2010_Compensation_payments_for_wolf_predation_on_livestock_in_Italy.pdf

Од споредбите на ЕУ е јасно дека највисоките плаќања за компензација и превенција не мора да резултираат со најниско ниво на конфликт и дека треба да се земат предвид и други фактори¹⁸.

Конфликтите се предизвикани и од **директните интеракции помеѓу луѓето и ГМ**, особено мечките, односно луѓето кои доаѓаат во директен контакт и потенцијално ќе бидат повредени или дури и убиени од мечки. Ова може да се реши главно со едукација на луѓето за одговорно однесување во живеалиштето на мечките, со намалување на контактот преку **управување со отпад** (намалување на пристапот на мечките до ѓубре); **управување со сообраќајот** (зелени мостови, огради и знаци за намалување на несреќите); обид за регулирање на навлегувањата во живеалиштата на мечките (пристап за спорт и лов и следење на влијанијата од дополнителното хранење за цели на лов или набљудување мечки); и подобрување на поврзаноста на **живеалиштето** на мечките (планирање на инфраструктурата).

Дополнително, важни се средствата и за евидентирање и справување со инцидентите. Одредени земји почнаа да поставуваат тимови за **итни случаи или интервенции** со ГМ за сите три видови или за секој вид посебно за да се справат со инциденти и потенцијално да ги преместат мечките кои развиваат проблематично однесување (види Слика 5). Важно е таквите тимови, исто така, да забележат што во однесувањето на човекот или мечката/волкот/рисот би можело да доведе до проблеми, помагајќи да се променат практиките со цел да се избегнат идни инциденти.

Слика 5. Тимови за интервенција со мечки има во одредени земји на ЕУ, вклучително и Хрватска (Фотографија: Гуро Хубер).

Во одредени европски земји се практикува **усмртување**. Во многу земји,

¹⁸ Marsden, K. (2018) Preventing damage by large carnivores: A comparative overview of the use of the European Agricultural Fund for Rural Development to protect livestock in the Alpine countries: https://www.adelphi.de/en/system/files/mediathek/bilder/26022019_WISO-EAFRD-report-adelphi_FINAL.pdf

проблематичните поединци (мечки или волци) кои успешно ги заобиколиле превентивните мерки, можат да бидат отстранети од популацијата преку дерогации. Дерогациите понекогаш се користат и за поширока контрола на популацијата, на пр. превентивно отстранување на одреден број поединци од популацијата. Во неколку земји на ЕУ¹⁹, ловот е дозволен каде што волците се вклучени во Анекс V од Директивата за живеалишта.

Конфликтите околу ГМ се поврзани со економски интереси, но можат да се и многу поголеми. Тие може да рефлектираат различни **социо-културни визи** за иднината на руралните области каде што конфликтите меѓу различни групи луѓе може да се проектираат на ГМ²⁰. Различни начини може да помогнат во поддржувањето на соживотот, како што е нагласено во анализите на случаи²¹ на платформата на ЕУ и во неодамнешниот водечки документ за видовите на Европската комисија²². Вклучување на засегнатите страни во дискусиите околу управувањето со ГМ, на пр. преку **воспоставување на платформи за засегнатите страни**, се смета за важен чекор со цел да се избегне ескалација на конфликтите.

Покрај прикажувањата на искуствата од ЕУ во однос на Динаридите, овој проект ќе има за цел да ги пренесе и динарските искуства во земјите на ЕУ. Многу западни или централни земји на ЕУ, како што е Германија, ги загубија своите популации на ГМ и поради оваа причина конфликтите знаат значително да ескалираат кога ќе се вратат. Динарското искуство на континуиран соживот може да донесе вредни лекции.

¹⁹ Мечките од Динарско-Пиндскиот регион се ловат или се наведени како дивеч во Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина и Црна Гора, но не и во Србија, Косово, Северна Македонија, Албанија или Грција - Huber et al. (2021) The status of hunting of brown bears in Europe: is it good or bad for bears? Необјавена усна презентација на сесија на специјалистичка група за мечки

²⁰ на пр. Linnell, J. (2013) From conflict to coexistence? Insights from multidisciplinary research into the relationships between people, large carnivores and institutions: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_4_conflict_coexistence.pdf

²¹ Веб-локација на Европската комисија: анализи на случаи за соживот: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/case_studies.htm

²² Европска комисија (2021) Водечки документ за строга заштита на животинските видови од интерес на Заедницата според Директивата за живеалишта: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=PI_COM:C\(2021\)7301&op=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=PI_COM:C(2021)7301&op=EN)

3 Метод на собирање информации

За да се добие добар преглед на постојната ситуација, проектниот тим разви образец за интервјуа со цел да соберат информации за однесување и управување со ГМ во Динаридите. Образецот се базираше на преглед на постоечката литература и повратни информации од експерти, особено од Советодавниот одбор на проектот. Образецот за интервју (Анекс 1) беше искористен за да се спроведат 42 интервјуа со експерти од владата, граѓанското општество и академијата во вклучените земји (види Анекс 2 за списокот со интервјуирани). Испитаниците беа идентификувани преку контактите на секретаријатот на платформата во регионот, проектните партнери и повратните информации од советодавниот одбор и самите интервјуирани.

Интервјуата беа структурирани околу низата теми наведени подолу, кои придонесуваат за успехот и соработката околу управувањето со ГМ:

Следните теми беа предмет на проценка во секоја земја:

- Информации за земјата (површина, население и користење на земјиштето, институционална структура)
- Управни органи релевантни за управување со ГМ
- Примена на меѓународното право и правото на ЕУ
- Национално и регионално законодавство
- Статус и трендови на ГМ и распространетост
- Планови за управување со ГМ и методи за следење
- Главни закани за популацијата
 - Главни конфликти поврзани со присуството на ГМ
 - Мерки за заштита и компензација за добитокот
 - Ловечки статус
 - Постоечки прекугранични иницијативи

Интервјуата главно се вршеа преку онлајн видео повик или преку телефон. Испитаниците беа информирани како ќе се користат податоците и дека нивните одговори ќе останат анонимни на индивидуално ниво иако списокот со интервјуирани ќе биде објавен. Серијата прашања беа поставени и беа забележани одговорите, во повеќето случаи на мајчиниот јазик на интервјуираниот, а во некои случаи и на англиски јазик. Одговорите беа преведени на англиски јазик и беа доставени до остатокот од тимот за анализа. Одговорите беа искористени за да се направат прегледи за секоја земја наведена подолу (податоците за земјите), како и споредбени табели и описи во дискусијата.

Интервјуата имаа двојна цел: собирање информации и утврдување на интересот за учество на состаноците на платформата. Затоа беше важно да се опфатат што поголем број на интервјуирани лица во секоја земја. Поради оваа причина, при изборот на интервјуираните, тимот се стремеше кон рамномерна застапеност на претставници од државниот сектор, засегнатите организации за зачувување на видовите, научната заедница, ловечките здруженија и земјоделството.

Беше повеќе од очигледно, дека сите интервјуирани имаат свои различни мислења за управувањето со ГМ. Оттука, во анализата се внимаваше да се направи разлика

помеѓу мислењата, официјалните гледни точки и научните докази. Подолу се вклучени соодветни квалификатори каде фактите се спорни или неизвесни.

4 Резултати

Резултатите се базираат на два главни претходни прегледи на управувањето во регионот, извршени во интервали од приближно 10 години. Првата проценка на пристапите на управување беше спроведена според Бернската конвенција од 2002 година²³. Иницијативата за големи месојади за Европа (LCIE) исто така спроведе истражувања на населението низ цела Европа со помош на експертски прашалници (накратко опишани од Kaczensky et al., 2012 година)²⁴. Оваа информација е извлечена од податоците за земјата и описите подолу (види Анекс 3). Анекс 4 нуди споредба на еволуцијата помеѓу овие прегледи. Може да се види дека иако има развој кон строга заштита на видовите на ГМ со текот на времето, **многу од проблемите идентификувани во 2002 година и повторно во 2012 година опстојуваат и во 2021 година.**

Тие се накратко опишани подолу и може подетално да се испитаат за поединечните земји во податоците за земјата (Анекс 3).

4.1 Статус на популацијата

Табела 2 нуди преглед на проценетата популација во секоја земја врз основа на одговорите од интервјутото (официјални бројки или експертско проценување). Како што е опишано подолу, само неколку земји имаат точни системи за следење и повеќето бројки се непроверени проценки. Сепак, сумирањето на бројките резултира со слични бројки како и проценките на LCIE дадени претходно во овој извештај (околу 4000 волци (динарско-балканска популација), околу 4000 мечки (динарско-пиндска популација), 120-130 рисови (динарска популација на рис) и само 50 единки од балканскиот рис (Kaczensky et al., 2021⁸). Се разбира, популациите варираат помеѓу земјите во зависност од нивната големина, област и избор на управување. Можно е да постои двојно броење помеѓу земјите.

Табела 2: Статус и тренд на популацијата

Бројките се дадени во 2021 година (* = проценката не е потврдена, за рисот () = потпопулацијата на балканскиот рис, „-“ = нема податоци).

Држава	Мечка Проценка	Мечка Тренд	Волк Проценка	Волк Тренд	Рис Проценка	Рис Тренд
Албанија	*180-200	Стабилно на државно ниво	*200-250	Стабилно	(5-10)	Стабилно со тенденција на намалување
Босна и Херцеговина	*1000-1200	Со благ пораст	400-600	Стабилно или во пад	*80-90	-
Хрватска	846-1072	Стабилно	163	Во пад или стабилно	85-90	Стабилно или пораст

²³ Конвенција за зачувување на европскиот див свет и природните живеалишта - 22. состанок на Постојаниот комитет (2002) Акциони планови за големите месојади во Динарско-Пиндскиот регион: <https://cupdf.com/document/ap-dinara-pindus-range-lc-large-carnivore-action-plans-f-or-dinara-pindus.html>

²⁴ Petra Kaczensky, Guillaume Chapron, Manuela von Arx, Djuro Huber, Henrik Andrén, and John Linnell (Editors) (2012) Status, management and distribution of large carnivores – bear, lynx, wolf & wolverine – in Europe дел 1: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_1_part1_statusofcineurope.pdf и дел 2: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_1_part2_species_country_reports.pdf

Држава	Мечка Проценка	Мечка Тренд	Волк Проценка	Волк Тренд	Рис Проценка	Рис Тренд
Косово*	*80-100	-	*100	-	*(6)	-
Црна Гора	*423	-	*592	-	*(0)	-
Северна Македонија	*333-381	Стабилно или пораст	*400-1100	Со благ пад	(32)	Стабилно
Србија	*100	Во пораст	*800-900	Стабилно или во благ пораст	*40-60	Стабилно
Словенија	700-900	Во пораст	104-129	Во пораст	29	-

Најголемите популации на мечки се наоѓаат во Босна и Херцеговина, Хрватска и Словенија, додека другите земји имаат релативно мала популација. За волците, пак, најголемите проценки се во Србија и Македонија. Популацијата на рисот е мала низ регионот.

4.2 Законодавство и ловечки статус

Интервјуата и споредбите со претходните прегледи покажуваат дека има постепена еволуција на **заштита на ГМ видовите** за исполнување на барањата на Бернската конвенција (или Директивата за живеалишта во случајот на Словенија и Хрватска). Во Северна Македонија, волкот се смета за вид дивеч, а ловот се поттикнува дури и со награди, привлекувајќи странски ловци (види табела 3). Во Босна и Херцеговина и Црна Гора исто така се лови волкот. Мечката може да се лови за време на ловечка сезона во Република Српска, но не и во Федерацијата Босна и Херцеговина. Во Црна Гора, мечката теоретски е дивеч со ограничувања (забрана за ловење женки од мечка со младенчиња, затворена сезона за мечки до две години), но во пракса не е ловена веќе дваесет години. Воведени се дерогации за да се овозможи отстрелување на одредена квота на мечка или волк од популацијата во повеќето земји, вклучувајќи ги и земјите членки на ЕУ, Хрватска и Словенија.

Табела 3: Лов низ Динаридите.

Држава	Мечка	Волк	Рис
Албанија	Не. Дерогации само за проблематичните животни.	Не. Дерогации само за проблематичните животни.	Не
Федерација Босна и Херцеговина	Не. Дерогации само за проблематичните животни.	Да. Волк мажјак: 1 јануари-31 декември (без затворена сезона) Волк женка и младенчиња: 1 јули-28/29 февруари	Не
Република Српска	Се лови. Сезона: 1 октомври-15 мај	Да. Волк мажјак: 1 јануари-31 декември (без затворена сезона) Волк женка и младенчиња: 1 јули-28/29 февруари	Не
Хрватска	Сепак, е поставена годишна квота од 16% од бројот на популацијата под дерогација и вклучува превентивни отстрелувања, страдања во сообраќајот и интервенциски отстрелувања.	Не	Не

Косово*	Не	Не	Не
Црна Гора	Вид на дивеч, но нула квота.	Да. Сезона: 1 октомври-28/29 февруари	Не
Северна Македонија	Не	Да. Сезона: 1 јануари-31 декември (без затворена сезона)	Не
Србија	Не. Дерогации само за проблематичните животни	Да (освен во автономната покраина Војводина), препорачана квота до максимум 30% од популацијата. Сезона: 1 јули – 31 март	Не
Словенија	Не. Иако дел од популацијата може да се отстрела со помош на дерогација	Не. Дерогации само за проблематичните животни	Не

4.3 Мониторинг

Недостатокот на точно следење на популацијата и распространетоста во повеќето земји (види табела 4) претпоставува посебен проблем при поставувањето на квоти за лов или дерогации. Словенија и Хрватска користат низа методи за следење, вклучително и генетска анализа, за кои генерално се смета дека даваат точен преглед и ги исполнуваат барањата за известување од член 17 за Директивата за живеалишта (иако некои засегнати страни сè уште изразуваат загриженост во врска со точноста на сите проценки, особено за волкот).

Во сите други земји, бројките на популацијата се проценки главно засновани на набљудувања од ловци, во некои случаи вклучувајќи примена на телеметрија и фото-замки. Во повеќето случаи, експертите сметаат дека применетите методи не даваат научно засновани показатели. Во најлош случај (обично за волкот, каде што интересот за лов е помал, а набљудувањата и препознавањето на поединци се потешки), добиените бројки се во голема мера претпоставки (бидејќи ловците доставуваат помал број на изброени поединци). Како што е опишано подолу, прекуграничното следење (со исклучок на балканскиот рис) е исклучително ретко. Ова значи дека постои и ризик од двојно пребројување меѓу земјите и дека бројките меѓу земјите не се споредливи. Конечно, интервјуираните во речиси сите земји го истакнаа недостатокот на научно знаење, обучен персонал и финансирање што делува како бариера за воведување планови за следење.

Табела 4: Мониторинг низ Динаридите.

Држава	Мечка	Волк	Рис
Албанија	Проценки засновани на фото-замки, стручно мислење и екстраполација. Почеток на генетско следење во еден мал регион на југоисточниот дел на земјата	Проценки засновани на фото-замки, стручно мислење и екстраполација.	Анкета со следење на патеките, означување - и пуштање - повторно фаќање, обемно и интензивно истражување со примена на фото-замки
Босна и Херцеговина	Проценки засновани на метод за броење дивеч, во некои области, други методи како на пр. генетско следење	Проценки засновани на метод за броење дивеч	Проценки засновани на метод за броење дивеч
Хрватска	Планот за мониторинг вклучува: генетско броење	Планот за мониторинг вклучува: Генетско земање	Планот за мониторинг вклучува: Фото-замки,

Држава	Мечка	Волк	Рис
	врз основа на примероци од измет, евидентирање на сите случаи на смртност и штети, фото-замки, ловци кои пребројуваат поединци на местата за исхрана во ловиштето. Не постои мониторинг за плен на ГМ	примероци (нецелосно) и штети (просторни и временски појави на напади од волци врз домашни животни), телеметрија, фото-замки, собирање на сите знаци за присуство на волци со користење на SCALP категориите	генетско земање примероци
Косово*	Проценки врз основа на податоци од управителите на ловиштата	Проценки врз основа на податоци од управителите на ловиштата	Проценки врз основа на податоци од управителите на ловиштата, фото-замки
Црна Гора	Проценка/истражување од ловечки здруженија и стручни служби во заштитени подрачја	Проценка/истражување од ловечки здруженија и стручни служби во заштитени подрачја	
Северна Македонија	Проценки засновани на фото-замки и понатамошна екстраполација, генетско истражување (2008)	Проценки засновани на фото-замки	Мониторинг преку програма за обновување на балканскиот рис, опортунистички истражувања
Србија	Периодично преку проекти (фото-замки, телеметрија, генетско броење (само локално, во Tara NP))	Проценки засновани на метод за броење дивеч како што се телеметриско истражување, фото-замки. Некоје земање примероци со помош на генетско ткиво и анализа.	Периодично преку проекти со фото-замки
Словенија	Планот за мониторинг вклучува: генетско броење, попис, следење, моделирање на популацијата, броење на места за хранење	Планот за мониторинг вклучува: генетско броење, анализа на големината на популацијата и генетско потекло, метод на волчо завивање	Планот за мониторинг вклучува: фото-замки, генетски примероци

4.4 Планови за управување

Поврзано со горенаведеното, многу земји немаат **планови за управување**. Хрватска и Словенија имаат планови (иако тие во моментот се ажурираат) кои исто така се до одреден степен координирани меѓу себе (види табела 5).

Србија и Албанија развија планови за управување со мечките, иако тие сè уште не се имплементирани. Во другите земји недостигаат планови, а недостатокот на капацитет за мониторинг значи дека тие веројатно нема да бидат развиени во блиска иднина. Во сите земји каде што е присутен, балканскиот рис претставува исклучок поради *Прекуграничната програма за зајакнување на популацијата на балканскиот рис*,²⁵ која има координиран мониторинг, планирање за управување и ангажирање на засегнатите страни.

²⁵ Веб-локација на PPNEA: Заштита и зачувување на природната средина во Албанија (PPNEA): Прекуграничната програма за зајакнување на популацијата на балканскиот рис: <https://ppnea.org/balkan-lynx-recovery-program/>

Табела 5: Планови за управување во Динаридите.

Држава	Мечка	Волк	Рис
Албанија	Акционен план (2007), нема план за управување	Не	Акционен план (2007), нема план за управување (Евроазиски рис). Имплементирана програма за балканскиот рис
Босна и Херцеговина	Не	Не	Не
Хрватска	Да. Последно ажурирано во 2019 година. Планот за управување е спроведен, акцискиот план се обновува секоја година.	Да. Тековниот план за управување треба да се обнови	Да. Тековниот план за управување треба да се обнови
Косово*	Не	Не	Не
Црна Гора	Не	Не	Не
Северна Македонија	Не	Не	План за управување со балканскиот рис само во еден национален парк (Маврово)
Србија	Не Постои нацрт-план за управување	Не Постои нацрт-план за управување	Не Постои нацрт-план за управување
Словенија	Да. Тековниот план/стратегија за управување треба да се обнови	Да. Тековниот план/стратегија за управување треба да се обнови	Да. Спроведена е стратегија за управување, тековниот акционен план треба да се обнови

Ангажманот на засегнатите страни не е добро развиен во сите, освен во земјите членки на ЕУ. Ловечките организации имаат тенденција да бидат најдобро интегрирани во управувањето со ГМ, а владите се потпираат на нив за да обезбедат бројки за популацијата. Земјоделските организации се помалку добро организирани и поделени меѓу себе, што го отежнува наоѓањето портпароли кои ќе ги застапуваат нивните интереси. Само во Словенија, земјоделскиот сојуз и земјоделската комора може да се сметаат за релативно активни, како и Црногорското пчеларско здружение. Иако невладините организации кои работат на зачувување на природата се присутни во повеќето земји, многу од нив се мали и немаат капацитет. Сепак, прекуграничните иницијативи во голема мера се иницирани преку невладините организации и научниците, понекогаш со меѓународна поддршка.

На пример, WWF Adria работеше на соработки на повисоко ниво, додека друштвото Park Dinarides ги спојува заштитените области низ регионот. Организации како што се Македонското еколошко друштво (MES), Организацијата за заштита и зачувување на природната средина во Албанија (PPNEA), Еколошки одговорната акциона група (ERA) во Косово*, Центарот за животна средина (Босна и Херцеговина, Република Српска) и Центарот за заштита и истражување на птиците на Црна Гора (CZIP) се активни во прекуграничната и меѓународната работа. Проектот Bear in Mind финансиран од TAEIX²⁶, конкретно има за цел да го подобри ангажманот на засегнатите страни во Црна Гора и Босна и Херцеговина.

²⁶ Проект Bear in Mind: <http://bearinmind.me/about-us/>

4.5 Главни закани за популациите на големи месојади

Покрај недостатокот на научни докази и координиран мониторинг, во регионот се присутни низа **закани за видовите на ГМ**, но повторно, често недостасува мониторинг на влијанието, па следното се заснова на експертско мислење (види Табела 6).

Табела 6: Главни закани.

Држава	Мечка	Волк	Рис
Албанија	ловокрадство, заробување	ловокрадство (малку податоци)	деградација на живеалиштата
Босна и Херцеговина	ловокрадство, деградација на живеалиштата, инфраструктура, вознемирување, проблематичен прогон	на мечки, ловокрадство	ловокрадство
Хрватска	сооднос мажјаци/женки, проблематични мечки (населени), инфраструктура, вознемирување, туризам	ловокрадство и прогонство, јавно прифаќање, недостаток на природен плен (локално, јужно од човечки ресурси), деградација на живеалиштата (вклучувајќи напуштање), смели волци (поврзано со отстранување на трупови)	генетика на хибридизација/парење во сродство
Косово*	вознемирување (управување со шумите), ловокрадство, управување со отпад	ловокрадство, вознемирување, туризам	ловокрадство, вознемирување, туризам
Црна Гора	ловокрадство, вознемирување, деградација на живеалиштата, туризам	ловокрадство, натпревар околу плен (конфликти меѓу ловци), деградација на живеалиштата	не е применливо
Северна Македонија	ловокрадство, деградација на живеалиштата, замки	ловокрадство, лов	натпревар околу плен, парење во сродство, прогон/ловокрадство, деградација на живеалиштата
Србија	деградација на живеалиштата, инфраструктура, пристапност до плен, ловокрадство	деградација на живеалиштата, инфраструктура, пристапност до плен,	генетика на хибридизација/парење во сродство
Словенија	јавно прифаќање, влијание на медиуми, лов, деградација на живеалиштата и поврзување	јавно прифаќање, влијание на медиуми, храбар волк, деградација на живеалиштата, сообраќајни несреќи	генетика/парење во сродство, ловокрадство, сообраќајни несреќи

Во оние земји каде што е дозволен лов на одредени видови ГМ, некои тоа го сметаат за закана, сметајќи дека влијанијата не се доволно добро измерени. Пошироко, дури и таму каде што ловот е добро регулиран, ловокрадството е значајно прашање во некои од засегнатите земји или во форма на застрелување или труење или заробување во обид да се намали популацијата на одредени локации. Ова влијае на сите видови. Во Албанија, експертите го истакнуваат влијанието на практиката на фаќање младенчиња мечки за приватна употреба и убивање на нивните мајки (Слика 6). Јавната слика за ГМ и поврзаната поддршка на ловокрадството е јасно поврзана со конфликтите опишани подолу. Дополнителни закани за сите видови вклучуваат губење на

живеалиштата за развој на инфраструктурата.

Во сите земји, планирањето на инфраструктурата од големи размери може да претставува сериозна закана во наредните години²⁷, како и вознемирувањето, често заради зголемениот развој на туризмот. Дополнително, лошото управување со отпадот може да резултира со зголемен контакт меѓу луѓето и мечките, а мечките потенцијално да развијат проблематично однесување (да се условуваат со храна) и со тоа да се доведе до нивно отстранување од популацијата. Дополнителното хранење од страна на ловците, исто така, може да влијае на однесувањето на мечките и да доведе до раѓање повеќе младенчиња, иако ловците исто така тврдат дека тоа ги држи мечките подалеку од селата и земјоделското земјиште. Недостатокот на природен плен, исто така, беше идентификуван како фактор што придонесува волците да се потпираат на уништувањето на добитокот во делови од Хрватска и во Северна Македонија. Хибридизацијата на волци со кучиња се смета за закана во Хрватска, Словенија и Србија, но не е истражена во другите земји. За рисот, парењето помеѓу крвни сродници се смета за најсериозна закана бидејќи популациите остануваат мали и изолирани.

²⁷Планирани се над 580 милиони евра дополнителни ресурси за понатамошен развој на инфраструктурата поддржано од ЕУ во регионот на Западен Балкан, WBIF - https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news/eu-starts-implementing-economic-and-investment-plan-western-balkans-2020-12-17_en;

Транспорт - <https://w.bif.eu/sectors/transport>;

Финансиски план на ЕУ за Западен Балкан - 30 милијарди евра за седум години, <https://www.euractiv.com/section/enlargement/opinion/integrity-compliance-in-western-balkans-infrastructure-projects/>;

Поврзаност и инвестиции во инфраструктурата во Западен Балкан, https://w.bif.eu/storage/app/media/Library/6.%20Connectivity%20Agenda/brochure_wb_connectivity_agenda_en.pdf, https://www.eib.org/attachments/efs/infrastructure_investment_in_the_western_balkans_en.pdf;

Нацрт просторен план на Србија од 2021 до 2035 година - мапа на патната инфраструктура:

https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/03aREF_PPRS_saobracaj.jpg и целосниот текст на планот: <https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/PPRS%20Nacr.pdf>

Слика 6. Член на интервентниот тим ја ослободува мечката од стапицата на ловокрадецот
(Фотографија: Јосп Кусак).

4.6 Закани и конфликти

Во однос на **најчесто идентификуваните конфликти**, волкот останува најконфликтниот вид и е поврзан со најнегативните гледишта (види Табела 7). Ова е речиси универзално поради нападот на добитокот, а во помал број на случаи, напади на ловечките кучиња. Стравот од волци беше споменат како проблем само од неколку интервјуирани во Босна и Херцеговина и Словенија. Некои испитаници истакнаа дека сточарите се навикнати на волци и веќе спроведуваат мерки за заштита. На пример, во Албанија, конфликтот поврзан со нападот на добитокот се смета за релативно низок бидејќи овчарите се присутни со стадата.

Мечката е маргинално помалку конфликтен вид во регионот, но уништувањето на пчелните кошници и добитокот е извор на тензии. Проблематичното однесување на мечките (хранење со отпад, влегување во села итн.) е проблем на некои локации, но се чини дека тоа е географски ограничено. Само во Хрватска и Словенија проблематичните мечки се сметаат за сериозна причина за конфликт. Рисот е многу помалку конфликтен (исто така поради малиот број на популација), но постои одредена конкуренција со ловците за плен и многу редок напад на домашните животни.

Табела 7: Конфликти поврзани со присуство на ГМ.

Земји	Мечка	Волк	Рис
Албанија	штети	штети, ловечки конфликт	ниско ниво на конфликт
Босна и Херцеговина	штети, страв	штети, ловечки конфликт, страв од смели волци	ниско ниво на конфликт
Хрватска	проблеми со мечки навикнати на луѓе	штети, страв, ловечки конфликт	ловечки конфликт
Косово*	штети	штети	ниско ниво на конфликт
Црна Гора	штети, конкуренцијата за шумски производи	штети	ниско ниво на конфликт
Северна Македонија	штети, страв	штети	ниско ниво на конфликт
Србија	штети, страв	штети, ловечки конфликт, страв	ниско ниво на конфликт
Словенија	штети, страв	штети	ловечки конфликт, штети (минимални)

4.7 Заштита и компензација на добитокот

Во однос на реакциите за **намалување на конфликтот**, во многу земји теоретски постои компензација за штети (види слика 7), платена или од ловечките здруженија (во случај кога се ловат ГМ) или од министерствата за земјоделство и животна средина, локалните власти или администраторите на заштитените подрачја (види табела 8).

Слика 7: Чување на добиток (Фотографија: Ѓуро Хубер).

Табела 8: Компензација и заштита.

Држава	Правила за компензација и превенција	Плаќања за компензација и превенција (каде што е познато)
Албанија	Кучиња чувари на добиток, овчари, а како превентивна мерка се користат и огради навечер, но истите не се финансирани од државата.	Без надомест
Босна и Херцеговина	РС: Воведена е компензација (100% трошоци), со превентивни мерки како предуслов за мечката и рисот, без компензација за волкот. Трошокот е поделен меѓу Министерството за земјоделство, управителот на ловиштето и општината. Фед.БиХ: Се врши компензација, со заштитни мерки како предуслов	Компензацијата е евидентирана од Министерството за земјоделство, но не е јавно достапна
Хрватска	Компензација: има, со заштитни мерки како предуслов Мечка: се плаќа надомест од страна на носителите на ловечки права Волк: се плаќа надомест од страна на Министерството за животна средина Во пракса се надоместуваат сите штети (за време на 1 година) Мерките за превенција може да се финансираат во рамките на EAFRD (Мерка 4.4).	Компензација 2018 година Потрошени: 1.658.948,00 куни (221.193 евра), за 1218 случаи Превенција Просечно 900.000 евра годишно планирани за мерката (6,5 милиони евра за периодот на финансирање 2014-2020), но вклучува низа други активности
Косово*	Постои план за компензација, но не се применува	Не се спроведува
Црна Гора	Се врши компензација, со заштитни мерки како предуслов. Комисијата ја проценува стапката на компензација.	Надоместокот е редок во пракса
Северна Македонија	Надомест за мечка, но не и за рис или волк	Компензација Просечно 600.000 евра годишно (2013-2018) ²⁸
Србија	Се врши компензација, со заштитни мерки како предуслов. Комисијата ја проценува стапката на компензација	Надоместокот е редок во пракса
Словенија	Се врши компензација, со заштитни мерки како предуслов.	Компензација Мечка: просечно 86.500 евра годишно

²⁸ Веб-локација Prism (2018) Bear sued, the state pays: <https://prizma.mk/mechkite-tuzheni-drzhavata-plaka/>

Држава	Правила за компензација и превенција	Плаќања за компензација и превенција (каде што е познато)
	Превенција финансирана од национални фондови, EAFRD, LIFE проекти (LIFE Slow olf, LIFE DINALP BEAR)	(865.000 евра во периодот 2010-19 година) Волк: просечно 172.000 евра годишно (1,72 милиони евра во периодот 2010-19 година) Превенција 2019 година 237.428 евра поделено на: - Електрични огради 130.798 евра - Кучиња чувари на добиток 88.608 евра - Користење на овчари 18.022 евра

Во Словенија и Хрватска, постојат функционални системи за компензација, а исто така е достапна и поддршка за воспоставување мерки за заштита (кои мора да бидат воспоставени за да се добие компензација, Слика 7). Во Босна и Херцеговина и Северна Македонија има компензација за штети од мечка, но не и за штета од волк. Во Косово* постои компензација за штети предизвикани од волк, но не и од мечка (иако ретко се плаќа), а во Црна Гора и за двата вида. Во Албанија, не постојат планови за компензација (но, како што е споменато погоре, овчарите се повеќе навикнати да живеат со ГМ отколку во другите области).

Некои земји, исто така, преземаат чекори за да формираат интервентни тимови за да реагираат брзо во случај на инциденти поврзани со мечки. Хрватска, Словенија имаат функционални тимови, а Република Српска е во процес на формирање тим. Меѓутоа, во некои земји недостасуваат ресурси за извршување на задачата, на пример, во Црна Гора, недостатокот на соодветно возило за присуство на инциденти беше проблем, како и финансирање и обучен персонал.

4.8 Постоечки прекугранични иницијативи

Конечно, интервјуираните исто така дадоа информации за **постоечките прекугранични проекти** (види табела 9). Во Хрватска и Словенија, постојат многу добри, долготрајни соработки меѓу експертите и невладините организации. Овие актери се исто така активно ангажирани со нивните влади, а владината размена е промовирана во рамките на проекти како што е проектот Interreg Carnivora Dinarica.

Хрватска и Словенија, исто така, соработуваат со други земји од ЕУ, особено со алпските земји, како што се Италија и Австрија преку високо профилирани, кофинансирани LIFE проекти управувани од Словенечката шумска служба (LIFE DINALP Bear и LIFELYNX) и големи прекугранични партнерства (LIFE EUROLARGEARNIVORES, LIFE SWiPE). Долготрајната Програма за зајакнување на популацијата на балканскиот рис беше клучна за зближување на прекуграничните експерти (Албанија, Косово* и Северна Македонија) со специфична цел да се спаси балканскиот рис. Помеѓу другите земји, соработката во голема мера се заснова на индивидуални контакти и е полесна или потешка во зависност од постоечките односи.

Невладините организации од Хрватска, Црна Гора и Република Српска добро соработуваат вклучително и со проектот Bear in Mind. Сепак, ситуацијата во Босна и Херцеговина бара особено внимание поради регионализацијата во земјата²⁹. Секој ентитет е одговорен за управувањето со ГМ и иако постои меѓуентитетско тело за животна средина, интервјуираните ја опишаа меѓуресорската соработка како тешка.

²⁹ Босна и Херцеговина (БиХ) е регионализирана и е поделена на ентитети: Федерација Босна и Херцеговина (ФБ и Х со 16 кантони), Република Српска (РС) и округот Брчко.

Ова, исто така, ја отежнува соработката на другите земји со Босна и Херцеговина на национално ниво. Јасно е дека специфичните политички односи меѓу земјите исто така прават разлика.

Табела 9: Проекти и програми во регионот.

Име	Датуми	Вклучени земји	Опис	Веб-локација
Прекуграничната програма за зајакнување на популацијата на балканскиот рис	2006-денес	AL, MZ, KO, CH, DE	Програма насочена кон спасување на критично загрозеаниот балкански рис од истребување. Визијата е: „Долгорочно постоење на одржлива популација на балканскиот рис во неговата историски обемна распространетост во склад со потребите на локалните заедници и нивната поддршка“.	https://ppnea.org/balkan-lynx-recovery-program/
Life Dinalp bear	07.2014-06.2019	SI, HR, AT, IT	Подобрување на следењето на популацијата, намалување на конфликтот и подобрување на соживотот, промовирање природно ширење на мечката на Алпите	https://dinalpbear.eu/home-page-1/
Life lynx	07.2017-03.2024	SI, HR, IT, RO, SK	спасување на популацијата на алпскиот рис од динарскиот југоисточен регион од изумирање и долгорочно зачувување преку повторно воведување, ангажирање на засегнатите страни, мониторинг	https://www.lifelynx.eu/
LIFE EUROLARGE CARNIVORES	09.2017-02.2022	DE, AT, CH, FI, FR, DE, HU, IT, PL, RO, ES, HR, SLO, NO	Подобрување на комуникацијата и прекуграничната соработка околу големите месојади. WWF Adria координираше неколку активности во регионот.	https://www.eurolargecarnivores.eu/en/
Заштита на кафеавата мечка во Динаридите	01.2018-12.2020	B&H ³¹ , ME	Развивање на прекуграничен план за управување со мечката и мониторинг на мечките меѓу вклучените земји.	https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/181106Budva_15_BBPD_LC%20Aleksandar%20Perovic.pdf
Interreg Carnivora Dinarica	09.2018-08.2021	SI, HR	Воспоставување меѓуинституциска соработка, усогласување на истражувањето на популациите на волци и рисови, заедничка анализа на поврзаноста на живеалиштата, заедничка евалуација на екосистемските услуги од големите месојади како и истражување и спроведување мерки за заштита на добитокот.	https://www.carnivoradinarica.eu/en/large-carnivores/olf/biology-ecology-and-behaviour/
Bear in Mind	11.2019-05.2022	B&H, ME	Проект за зајакнување и развој на капацитетите на администрациите на	http://bearinmind.me/about-us/

Име	Датуми	Вклучени земји	Опис	Веб-локација
			заштитените подрачја и еколошките невладини организации во Црна Гора и Босна и Херцеговина и за подобрување на нивото на учество во процесите на креирање политики.	
Interreg Adrion DINALPCONNECT	3.2020-8.2022	SI, HR, AL, B&H, GR, IT	Зајакнување на транснационалната и секторската соработка за подобрување на еколошката поврзаност низ Динарските Планини, поврзувајќи ги со Алпите. Прекугранични врски помеѓу областите Натура 2000 и заштитените подрачја, фокусирајќи се на приоритетните видови и живеалишта.	https://dinalpconnect.adrioninterreg.eu/
LIFE SWiPE	09.2020-08.2023	B&H, BG, HR, IT, PL, RO, SK, RS, ES, UA	Обесхрабрување и евентуално намалување на криминалот во дивниот свет, вклучително и ловокрадството на ГМ преку подобрување на усогласеноста со правото на ЕУ за животна средина и зголемување на бројот на прекршоци кои успешно се гонат	https://www.wwfadria.org/what_we_do/all_initiatives/life_swipe/

Покрај договорот од Будва (види вовед), голем број други **регионални иницијативи** во минатото имаа за цел да воспостават соработка на регионално ниво (види Табела 10).

Ниту една од нив не ги таргетираше конкретно големите месојади, но некои од целите се комплементарни. Проектниот тим составува база на податоци³⁰ за постоечки прекугранични проекти и иницијативи кои треба да се надоврзат во текот на работата на платформата.

³⁰ Погледнете ја базата на податоци на проектниот тим овде: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1vXH0BW6H1oYXceh90d6yIXRuQ87y1fS5/edit#gid=1209534236>

Табела 10: Иницијативи во регионот

Име	Датум и	Вклучени земји	Опис	Веб-локација
Иницијатива за Динарскиот лак	2008-денес	AL, B&H, HR, ME, SE, SI	Широка рамка на соработка што ги обединува партнерите активни во регионот со разновидно портфолио на проекти и иницијативи насочени кон обезбедување на долгорочно зачувување и одржлив развој во овој дел од Европа.	https://www.panda.org/discover/our_focus/biodiversity/protected_areas/pa4lp/dinaric_arc/
Иницијатива за Динарскиот лак	03.2011	AL, ME, HR, KO, MZ, SI (БиХ планира да потпише)	Резолуција усвоена од претставниците на динарските земји за одржлив развој на Динарскиот планински венец. Иницијатива на Словенија за време на Конференцијата на Динарските Алпи која се одржа паралелно со 11. Алпска конференција.	https://www.alpconv.org/fileadmin/user_upload/Organization/Partners/Dinaric_Arc_Resolution.pdf
Договорот од Будва	11.2018	AL, B&H, HR, KO, ME, MZ, SRB, SI, BG, GR	Постигнат е договор на регионалната работилница на Платформата за големи месојади на ЕУ, со цел да се работи заедно за да се воспостави Динарска платформа за заштита и управување со големи месојади.	https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/181106Budva_LCP_Workshop%20statement-EN.pdf

5 Дискусија, следни чекори и изгледи

Горенаведениот преглед покажува јасна потреба за поголемо градење капацитети и размена на информации околу следењето и управувањето со ГМ. Словенија и Хрватска имаат генерално (со исклучоци) добро развиено планирање и следење на управувањето, до одреден степен поради поттикот да мора да се усогласат со барањата на Директивата на ЕУ за живеалишта, иако Анекс 4 покажува дека дури и пред ова, следењето беше воспоставено и поттикнато од барањата за известување за конвенциите од Берн и CITES. Фактот дека плановите за управување се развиени во неколку земји, но се заглавени во фазата на овластување или имплементација, сугерира дека постои желба да се координира пристапот кон зачувување и управување со ГМ, но дека одредени бариери како што се релевантните вештини, појаснувањата за компетенциите, загриженоста дека трошоците ќе бидат превисоки и недостатокот на политичка волја беа тешки да се надминат.

Овој извештај дава преглед врз основа на кој може да се засноваат понатамошни дискусии во рамки на платформата. Интервјуата обезбедуваат вреден извор на информации што може да се дополнат и проверат преку групни дискусии.

Следниве теми може подетално да се обработат во различни формати вклучени во проектот.

Табела 11: Следни чекори за темите на платформата.

Тема	Проблем	Начин на решавање
Прецизен прекуграничен мониторинг	Прецизен мониторинг според стандардите на Директивата за живеалишта постои само во Словенија и Хрватска. Координацијата преку границите е ретка. Недостига капацитет во однос на ресурси и персонал во многу земји и потребен е значителен напор за поддршка на системите за следење и поттикнување на соработката.	Една од главните теми за платформата може да биде споредбата и дискусијата за плановите за мониторинг со цел да се постигне договорено разбирање за потребата од мониторинг таму каде што не постои и усогласување на техниките и процесите каде што постои. Има потенцијал да се научи од Хрватска и Словенија, надградувајќи ги проектите LIFE кои го поддржаа развојот на следењето. Доколку се признае потребата за мониторинг, постои потенцијал за развој на заеднички проекти меѓу земјите и воспоставување на учење од колеги до колеги и договор за минимални стандарди за мониторинг ³¹ . Значаен предизвик е потребата од кофинансирање за повеќето планови за финансирање.
Воспоставување транснационално планирање на управувањето	Во многу земји управувањето не се планира. Капацитетот и идеите за тоа како да се воспостават процеси на планирање на управувањето и нивна имплементација не постојат.	Ова повторно би била клучна тема за состаноците на платформата. Може да се бараат примери од вклучените земји и од другите земји членки на ЕУ. ³²
Консултации и ангажирање на засегнатите	Засегнатите страни често не се вклучени во процесите на планирање (каде што постојат).	Планирањето на управувањето треба да се спроведе со вклучување на засегнатите страни. Може многу да се научи од

³¹ на пр. заеднички стандарди за мониторинг за Полска и Германија: Reinhardt I., Kluth G., Nowak S., Myslajek R.W. (2015): Standards for the monitoring of the Central European wolf population in Germany and Poland. BfN-Skripten 398. бесплатен примерок е достапен на www.bfn.de/skripten

³² на пр. преку преглед на управувањето: Reinhardt I., Kluth G., Nowak S., Myslajek R.W. (2013): A review of wolf management in Poland and Germany with recommendations for future transboundary collaboration. BfN-Skripten 356. Германија/Федерална агенција за заштита на природата (BfN). Бон.

Тема	Проблем	Начин на решавање
Страни	Ова може да доведе до разочарување од процесите и недостиг на верба во начинот на кој владата го организира управувањето.	платформите на ЕУ, од кои повеќето се воспоставени во последните неколку години. Примерите може да се претстават на состаноците на платформата и подетално да се разговара со претставниците на граѓанското општество.
Планови за компензација и превенција	Постои општо прифаќање дека мерките за компензација и превенција се пожелни, но постојат значителни проблеми со функционирањето на плановите.	Причините за овие проблеми би можеле подетално да се истражат со администраторите и претставниците на интересите на домашните животни. Превентивните мерки (кучиња чувари, овчари, ограднување) и како тие може да се поддржат е исто така важна тема на дискусија за соживот. Употребата на програмата на ЕУ за рурален развој може дополнително да се испита, како и потенцијалното користење на претпристапната помош на ЕУ за рурален развој (IPARD)
Намалување на интеракциите со проблематичните мечки	Проблематичните мечки остануваат проблем во многу земји, но добро е што се достапни испитани решенија.	Во ЕУ и во некои од вклучените земји се испитани низа мерки, од тимови за интервенција до управување со сообраќајот до управување со отпад. Тие може да се презентираат и дискутираат со учесниците со потенцијал за повторување на активностите во различни земји.
Широка координација и размена на информации за транснационално управување	Иако постојат примери на билатерална или трилатерална координација, не постои рамка што го опфаќа целиот регион и поради оваа причина, пристапите кон управувањето со ГМ значително се разликуваат.	Ова е клучната цел за воспоставувањето на платформата. Постојат голем број модели од други региони за соработка со ГМ (на пример, платформата на ЕУ) или соработка на регионално ниво (на пример, конвенциите на Алпите или Карпатите). Може да се разговара за низа различни опции со членовите на платформата за да се обидат да пронајдат начин за подолготрајна соработка.

Овој извештај беше претставен на првиот состанок на потенцијалните членки на платформата што се одржа од 16 до 17 ноември 2021 година во Словенија.